

THE HEEN MINERAL MINES

om bly og sinkgruvene på Vaagaard

Av Jan Solgård

Mange er nok de som gjennom årene har tatt veien fra skytebanen ved Vågård og opp til Vælsvann, men få har vel hatt kjennskap til gruvene som ligger ca. 100 meter fra veien, ikke langt fra skytebanen. I år er det 75 år siden driften ved gruvene ble innstilt. Og like som det med tiden blir vanskelig å finne noen til å berette om tidligere drift ved gruvene, like sikkert viskes sporene ut i marka. Men den som idag gjør seg en ekstra sving innom gruveområdet vil kunne finne rester av slagghaugene, rester av grunnmurer, noen av de vannfylte synkene¹ og den nesten igjenraste dagåpningen til hovedgruva.

Fra den igjenraste dagåpningen i hovedorten

Når man første gang fant malm ved Vågård eller hvem som fant den vites ikke, men ting tyder på at malmen ble oppdaget i 1889 og at prøvedrift startet opp året etter. At det hadde vært prøvedrift i 1890 vet vi med sikkerhet fordi bergmesteren i Det Østlandske (gruvedistrikt) foretok en befaringsprotokoll den 1. september 1890. I befaringsprotokollen heter det:

«Fjellgrunden bestaar af Gneis og tildels, men kun underordnet, Hornblendegneis og Hornblendeskifer. Klumper og krystaller af Granat er en, fornæmmelig i de to sistnævnte, hyppig forekommende akcessorisk² Bestanddel. Hovedretningen af de i Regelen steiltstaaende skikter nord-sydlig til nord-vest - sydøstlig. Disse Grundfjeldets skifere gjenemsættes af Kwartsgange, som dels har samlet sig i større Masser med en Mægtighed af indtil et Par m. og derover, dels opløser sig i et Netværk at hinanden krydsende Drummer³ og Forgreninger, som dog synes i det hele og store taget at følge Gangens Hovedretning (for de flestes vedkommende, forsaavidt Forholdet i det overdækkende Tærræn kunde iagttages, temmelig nøie øst - vestlig, paa enkelte Punkter dog noget nær nord-sydligt). Kwartsgangene danner Ertsens Leiesteder. Af de forskjellige Gange er den saakaldte Hovedgang uden sammenligning den mest lovende i de øverige forekommer mig, forsaavidt de hidtil har været undersøgte, ikke at Se syn-

derlig Forhaabningsfulde ud, men ogsaa i den er paa forskjellige Dele af dens Udstrækning Ertsforekomsten meget varierende. «Hovedskjærpet» frembyder en ikke uanseelig Ansamling af Erts, fornemmelig Blygands, blottet paa en Strækning af 17 m. Flere Punkter længer mod vest tør maaske ogsaa siges at give gode Forhaabninger, men er endnu for lidet undersøgte, til at nogen sikkert kan udsiges derom»

Disse «gode Forhaabninger» ga således grunnlag for den første prøvedriften i begynnelsen av 1890-årene. Om resultatet av prøvedriften vet vi ingen ting fordi bergmesteren aldri mottok noen oppgaver over driften til tross, som det heter i bergmesterens innberetning i 1892, «uagtet gjentagen Paafordring». Forsøksarbeidene fortsatte utover i 1893 med 6 mann i arbeid. I hovedgangen ble det neddrevet en synk (synk nr. 1) på ca. 10 m og med en åpning på 3 x 4 meter. Likeledes ble det foretatt en del avdekking jord slik at man kunne minere i dagen utover sommeren for på den måten bedre å kunne undersøke malmens leiesteder. Om det var så dårlig resultat av prøvedriften eller mangel på midler, eller begge deler som førte til at driften opphørte det vet vi ikke, men driften opphørte i 1893 og ingen ting skjedde før i sekelets siste år. Utskrift av bergmesterens befaringsprotokoll gir oss igjen et lite gløtt i historien:

«Befaring den 25. juni 1900». Ved Vaagaardsforekomstene, beliggende mellom Bægna- og Randsfjordelven, er endel skjerpning og prøvedrift utført av og til siden 1890.

En større og mere regelmæssig Prøvedrift paabegyndtes i August 1899 og udførtes fremdeles med 6 Mand. I en Kwartsgang som stryger V-Ø med steilt Fald mod syd og en Mægtighet af 11/2 a 2 meter og som kan følges mere end en kilometer efter Strøget, optræder Blyglads, Zinkblende og lidt Kopperkis. Det ertsførende Parti af Gangen ere paa flere steder optil 60 sentimeter bredt. En Ort⁴ mod Øst paa Hovedgangen var under Arbeide og indrevet ca. 50 meter.

Der syntes at optre flere baade Parallele og krydsende Gange og til disse kan der kun faaes nærmere kjendskab ved et større overrøskningsarbeide⁵ L. Meinich.

Prøvedriften fortsatte ut september måned med 6 mann og i oktober og november med et mindre mannskap. Hovedorten var ved arbeidets avslutning indrevet 75 meter i fjellet og lå ved skram⁶ 17 meter under dagen. Malmen som ble tatt ut ble lagret for senere skeiding⁷ og bearbeiding.

1. Synk - vertikal sjakt.
2. Akcessorisk - betyr det som kommer i tillegg. Her brukt om mineraler i små mengder.

Fra hovedorten i gruva

3. Drummer - inneslutninger, linser i bergarten.

4. Ort - horisontal gruvegang.

5. Overrøskningsarbeide - blottlegging av fjellet ved fjerning av vegetasjon og løsmasse.

6. Skram - innerst i gruvegangen hvor orten slutter.

7- Skeiding - sortering av malmen.

Igjen opphørte driften, men resultatet må ha vært tilfredsstillende for noen år senere starter et utenlandsk selskap ordinær drift ved Vågård. Malmen og gruvene hadde vært gjenstand for nøye vurdering og kalkulasjon av en engelsk gruvekyndig Mr. J. Roberts. Overfor sine oppdragsgivere avgir han i 1903 en rapport om gruvene, deres beliggenhet i forhold til elv og jernbane, og om malmforekomstene og om drivverdigheten. Hans rapport konkluderer med en kalkyle over en mulig drift, en kalkyle som vil gi et pent overskudd. Og selskapet valgte å satse på gruve drift ved Vågård og allerede samme år som Roberts avla sin rapport var driften i full gang. Om dette skriver bergmesteren i sin befaringsprotokoll den 16. november 1903:

«Den 16. november 1903 ble Vaa-gaardskjerpene befaret. Her har et engelsk selskap under navn The Heen Mineral Mines satt i gang en undersøkelsesdrift med 12 minere og 8 mann til forskjelligt arbeide i dagen under 1 oppsynsmann, 1 engelsk bestyrer (Kunmunck) og 1 kontorassistent. 6 minere var med 2 ad gangen i 8 timers skift anbragt i ort mot øst på en ganggren av den tidligere undersøgte gang, og 6 mann i en vestlig synk, som netop var paabegynt. Erts fantes ikke på nogen av de steder som var under arbeide.»

Da bergmesteren året etter foretar befaring ved verket skriver han at driften fortsatte med 10-15 mann under ledelse av en fransk ingeniør og ser vi etter i bergmesterens analer i 1905 finner vi følgende opplysning:

«Ved forekomstene er det i den senere tid foretatt et ganske betydelig forsøksarbeide, først av et fransk selskap og i inneværende år av norsk kapital.»

Ved første øyekast synes verket å ha hatt et broget eierforhold. Etter bergmesterens optegnelser var

STEINHAUGEN

Mineral Galleri - Rock Shop

Storgt. 15, 1500 Moss - Tlf. (032) 51 963

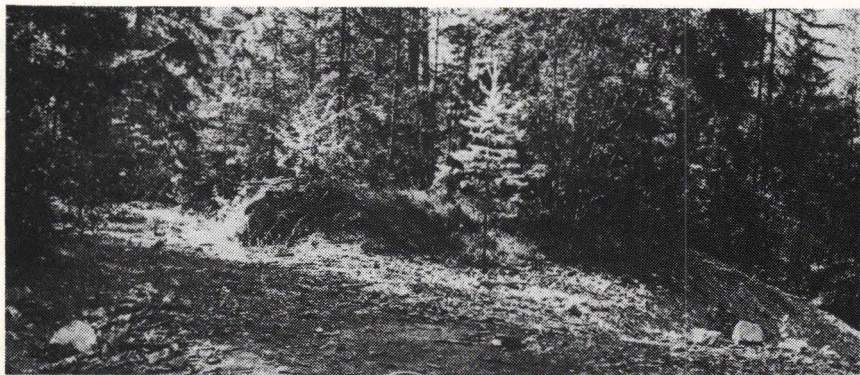
verket i 1903 drevet av et engelsk selskap med engelsk bestyrer, i 1904 av et fransk selskap med fransk bestyrer (ingeniør) og i 1905 av et norsk selskap. Bergmesteren synes å ha antatt at selskapet har hørt hjemme i det land hvor bestyreren kom fra, for mens jeg arbeidet med dette stoffet, kom jeg tilfeldigvis over et arkivkort med noen opplysninger om gruvene i arkivet ved NGU i Trondhjem. På kortet står det følgende under drift og undersøkelse.

«Oppdaget 1889. Forsøksdrift 1890-93, 1899-1900.

Tidligere fra 1903 drevet av The Heen Mineral Mines (spansk selskap). I 1905 norsk kapital.»

Vi har ingen grunn til å betvile opplysningene på kortet og må således anta at selskapet The Heen Mineral Mines var spansk og at selskapet i 1903 hadde ansatt engelsk bestyrer og i 1904 fransk bestyrer. Opplysningene bekrefter bergmesterens notat om at verket i 1905 drev for norsk kapital. I 1905

ble det drevet med 9 mann og 1 bestyrer i 5 måneder inntil høstregnet satte inn. Da opphørte driften og siden har gruvene ikke vært drevet. Selve driftsperioden var således kort - bare 3 år. Ved opphør var synk nr. 2 ned til 6 meters dyp. Lengere øst etter hovedgangen var det drevet ned 2 synker til henholdsvis 5 og 8 meters dyp og hvor den malmførende gangen var opptil 75 centimeter bred. Ved befaring av gruvene i juli 1905 uttaler bergmesteren at til tross for det tidligere selskaps uheldige drift ville han fremdeles betegne forekomstene som meget lovende. Analyser av malmen viste at den inneholdt 49,10% bly, 14,25% sinkblende og 1,04% kobber. Men mangel på kapital førte til at gruverdriften måtte opphøre og i 1906 ble det utskedet og utskiptet 13 tonn blyglans med en gehalt på 67% bly og 0,2% sølv. Derved slutter nok et kapittel i Ringerikes bergverkshistorie og The Heen Mineral Mines er blitt historie.

I dag er berghallene (tipphaugene) nesten gjengrodde og vanskelig å få øye på.